

היריד כמשל

מבוא

הצורך במשל בשביל המחשת דברים, היה מאז ומתמיד נחלתם של חכמי ישראל לאורך הדורות,¹ בפרט בעת אשר רצו לפשט דברים עמוקים ו/או להנחיל מסרים לחיי היום יום, השתמשו במשל מהחיים כדי להטמיע את המסר אותו רצו להנחיל.

מאז החל עידן הירידים בערים ובעיירות השונות, הרבו גדולי ישראל והמגידיים למיניהם להשתמש ביריד כמשל לחיים, להמחיש מסרים ולעורר על ידי כך את האדם לחיי תורה ומצוות. ומה עוד, שהרבה גדולי ישראל היו סוחרים בעצמם בירידים השונים והביאו משלים מתוך חיי המסחר ביריד, לחיי האדם בעולם הזה². הבולטים שבגדולי ישראל שעשו שימוש רב ביריד כמשל היו רבי יעקב קראנץ המגיד מדובנא³, שהרוב המכריע מדרשותיו מבוססים על משלים ואחוז ניכר מהם על היריד, וכן רבי ישראל מאיר הכהן ה"חפץ חיים", שהרבה להביא משלים מהיריד בהרבה מספריו. המשלים היו מכל תחומי היריד, מהנסיעות אליו וממנו, מהתנהלות המסחר בו, מדרכי יצירת קשרים בו ומהרווחיו והפסדיו.

השימוש ביריד כמשל היה במגוון תחומים, הן לפרשנות פסוקי תנ"ך ומאמרי חז"ל, הן לדברי מוסר והדרכה והן לצורך שבח הבורא ועם ישראל כפי שנראה.

יצוין, שהשימוש ביריד כמשל, היה גם נחלת המשוררים⁴ והסופרים⁵, ברצותם להמחיש דברים מסוימים בשיריהם וסיפוריהם, ואף בדיחות לרוב חוברו על היריד ועל סיפורים שכאילו קרו שם⁶.

מסופר⁷, שהמשכילים נטפלו לרבי יעקב קראנץ המגיד מדובנא, בכדי שיסביר להם את מגילת שיר השירים כפשוטו ללא משלים ומליצות, ענה להם, משל לחותן ששלח את חתנו ליריד בכדי לקנות שם סחורה והדריך אותו החותן איך לקנות ובעיקר אמר לו, שכלי עם נקבים ופגמים לא יקנה, וכן החותנת ביקשה ממנו שיקנה לה נפה וכברה. בעת שחזר החתן מהיריד, הראה להם את מה שקנה אך נפה לא קנה, והסביר, שלא קנה נפה מכיון שהחותן אמר לו שלא יקנה כלי עם נקבים והנפה מליאה נקבים, לגלגה עליו חותנתו ואמרה לו שהנפה

¹ דוד שטרן, במאמרו: "תפקידו של המשל בספרות חז"ל", ומציין שיש שלוש גישות בחוקרים לצורך במשל, או אמצעי דידיאקטי, דוגמה מוחשית לרעיון מופשט, או צורת דיבור עקיפה ואף חשאית, או סיפור בדיוני שמטרתו לשבח או לגנות נושא מסוים. ואף אחת ממשלי חז"ל לא נאמרה בהקשר דרשני, לעומת מושלי המשלים בדורות מאוחרים יותר.

² כגון רבי אברהם דאנציג כפי שסיפר על עצמו בהקדמתו לספר חכמת אדם, וכן רבי בונים מפשיסחא כפי שהביא בהרחבה השיל קלפפיש בספר יהדות מזרח אירופה עמ' 154-150, ומסביר שם גם למה היה חביב עליו השימוש במשלים.

³ כפי שמובא בספר משלי המגיד מדובנא ובספר אהל יעקב, ועוד הרבה מביאים בשמו.

⁴ למשל "מרדכי הפודובקאי – שיר שלישי" של שאול טשרניחובסקי, מובא בספר שירת התחייה העברית כרך א' עמ' 274.

⁵ למשל רבי יצחק מפוזנא בספרו לב טוב, מובא בספר כובש הלבבות מאת נגה רובין עמ' 163.

⁶ חלקם קיבץ אלתר דרויאנוב בספר "הבדיחה והחידוד".

⁷ מובא בספר שדה צופים לרבי שמואל דוד פרידמן.

כל ייחודה היא שהיא מנוקבת. כך הסביר המגיד, שכל ייחודה של מגילת שיר השירים שהיא משל ומליצה בין הקב"ה וכנסת ישראל ואתם רוצים שאוריד את הייחודיות הזו.

אפשר לומר לפי הנ"ל בדרך צחות, שכל היריד נועד רק כדי שנשתמש בו כמשל לחיים כפי שהרבו גדולי ישראל לדורותיהם להמשיל משלים רבים מחיי היריד ולהביא דוגמאות רבות ממנו לאדם.

היריד כמשל לפרשנות

לפי הנראה בין הראשונים שעשו שימוש ביריד כמשל גם כפרשנות וגם כרמז ומוסר, היה רבי אפרים מלונטשיץ⁸ בספרו "כלי יקר" על התורה, בבראשית ד' ג', מסביר, שויכוח קין והבל היה, מהו שלימות האדם, שקין סבר שהעולם הזה הוא השלמות והבל סבר שהעולם הבא, ומסביר שם שקין סבר שהאדם בעולם הזה דומה למי שהלך ליריד וקנה קרקעות ובתים שאינו יכול להביאם לביתו רק משתמש בהם במקומו ביותר שם אורח ולא מביאם למקום שבתו דרך קבע, ואילו הבל סבר שהאדם דומה למי שקנה מטלטלין, שמביאם לביתו ומשתמש בהם בביתו הקבוע.

שימוש ביריד כמשל לפרשנות מקרא, עשה גם רבי ברוך משארנקווע⁹ בספרו ברכת כוהנים, שם מסביר את גערת יעקב אבינו על בנו יוסף כשסיפר לו את חלומו שכולם משתחוים לו, משל לבן שנסע ליריד, וכשחזר ראה אביו שהסחורה שהביא אפשר לקנותה רק בשוק של זונות, וגער בו אביו על כך שהלך לשם. כך יעקב כשיוסף סיפר לו שחלם על אמו שמשתחוה לו אמר לו שהחלום הזה לא יכול להיות כי אמך מתה ואם כן מקור החלום מהסטרא אחרא.

עוד שימוש ביריד בכדי להסביר את חז"ל, הביא רבי אריה ליב צינץ¹⁰ בספרו קומץ המנחה¹¹, להסביר את קושיית הבית יוסף למה חנוכה שמונה ימים ולא שבעה כפי הנס כי הרי בפך שמצאו היה מספיק להדליק יום אחד, ומתרץ במשל לסוחר שנסע ליריד ולקח עמו שמונה שקים מלאים כסף ובדרך לקחו ממנו שודדים שבעה שקים ושק אחד נותר לפליטה, ונדר שאם יחזור לו הכסף יתן מכל שק כסף לצדקה, ובכסף שנשאר לו בשק שכר אנשים לרדוף אחרי השודדים והשיב את כספו, אמרו לו, שצריך לתת צדקה גם מהשק שלא לקחו כי על ידו יכל להחזיר את כל כספו וזה נס יותר גדול, כך הפך שנשאר שהיוונים לא נגעו בו, זה היה סיבת הנס כולו.

על הפסוק: ההמיר גוי אלוקים והמה לא אלוקים¹², אמר רבי יעקב קראנץ המגיד מדובנא, משל¹³ לחותן ששלח את חתנו ליריד לסחור ואמר לו שיקנה רק בזול כדי שימכור ביוקר וירויח, וביריד הציעו לו מתווכים שיקנה קרון גדול עם שופרות בזול וקנה את זה, ובבואו לחותן צעק עליו החותן ואמר לו שנכון שזה בזול אבל אף אחד לא קונה את זה, לאחר זמן שלח אותו שוב ליריד וקנה קרון מלא קיסמי שיניים, ושוב אמר לו החותן שזה סחורה שאף אחד לא מעוניין בה, ושכבו שני הקרונות במחסנו של הסוחר. שלח הסוחר מתווך שימכור את השופרות ושלח עוד מתווך שימכור את הקיסמים ואף אחד לא ידע מהשני, ובסוף יצא שכל

⁸ נפטר בשנת ה'שע"ט.

⁹ חי בשנת תקפ"ח באמסטרדם.

¹⁰ נפטר בשנת תקצ"ג.

¹¹ דרוש ג' לשבת חנוכה אות ז'.

¹² ירמיהו ב' י"א.

¹³ מובא בספר אמת ואמונה עמ' כג-כד, ועל המשל הזה אמר רבי מנחם מנדל מקאצק שהמגיד מדובנא כיון אל האמת.

אחד החליף את סחורתו בשני השופרות בקיסמים ולהיפך, וכשהביאו לחותן את הסחורות התיימש וראה שאין לו שום דרך להתפטר מהסחורות. בא אליו חתנו בטענה, שרואה שאפילו אלו שבקיימים במסחר גם כן עשו את החליפין הזה ולמה צעק עליו, אמר לו החותן, שהם החליפו דבר שאינו בדבר שאינו, אבל אתה החלפת כסף שהוא דבר שיטני, ובמקום להרויח בו קנית בו הבלים. וזה פירוש הפסוק הנ"ל, אומות העולם מחליפים דבר שלא קיים בדוגמתו, אבל אתם עם ישראל מחליפים דבר קיים בדבר שאינו.

היריד כמשל לעולם הזה

רבי אברהם יהושע השיל בעל ה"אוהב ישראל" מאפסא,¹⁴ הגיע לנחם את הרבנית חוה אשת רבי שלום שכנא מפרוהוביטש¹⁵, שישיבה שבעה על בעלה שנפטר צעיר, ואמר לה, משל ליריד גדול, שמתמשך של פני כמה שבועות, הסוחרים החרוצים, קונים ומוכרים במשך ימים אחדים, וגומרים את מלכתם וחוזרים לביתם, ואילו העצלנים והמאחרים, כשבאים לקנות את מה שרצו, כבר נגמרה הסחורה הזאת מן השוק. כך גם זה שנפטר צעיר, גמר את מלאכתו כאן מהר.

רבי ישראל מאיר הכהן¹⁶, השתמש הרבה בספריו השונים במשלים על ירידים, והסביר על ידם פסוקים ומאמרי חז"ל ורמז תוכחות מוסר לאדם בעולם זה. בספרו חומת הדת פרק ז', מסביר על הפסוק: זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור¹⁷, מאמר מוסר לאדם ומסבירו על הפסוק הנ"ל, משל לסוחר שהיה רגיל לנסוע ליריד ומזה היה כל מסחרו וממנו היה מרויח והיה מחכה ליריד שבועות וחודשים, ובשעת היריד כמעט ולא היה אוכל ושותה רק עוסק במסחר. לימים הביא את בנו ליריד כדי שילמד לסחור, ובנו לא התנהג כמוהו אלא אכל ושתה והתענג בתענוגות, ואביו הוכיחו על זה באמרו שעוד מעט היריד ייגמר ולא יישאר עם כלום. כך הנשמות למעלה רואים את הצדיקים עולים מהעולם הזה עם תורה ומצוות ומשתוקקים לירד לעולם הזה אבל בהגיעם לעולם הזה מתענגים ושוכחים את העיקר.

ועל אותו פסוק מביא בספרו שם עולם¹⁸ משל לאדם שהביא לבנו כסף לקנות סחורה ביריד ולהרויח ממון, והבן נסע ליריד וראה כלים עם מראה זהב ולא התבונן שבעצם הם מחרס ורק מצופים זהב, וכן קנה שטרות מזויפים ולא התבונן בהם לראות שהם לא אמיתיים, ובבואו לאביו גער בו אביו ואמר לו ששלח אותו להרויח ועכשיו הפסיד יותר, וכן הדבר באדם שנשלח לעולם הזה לקנות לעצמו תורה ומצוות ובמקום לקנות דברים אמיתיים, קונה דברים מזויפים.

ובאותו ספר מביא משל אחר¹⁹, בכדי להסביר את הפסוק: ויט שכמו לסבול²⁰, משל לסוחר שנסע ליריד, ובדרך כלל לא היה משתמש ביריד בכל כספו אלא היה משאיר לו חלק מהכסף להוצאות הדרך חזור בכדי לחזור באופן מהודר, ופעם אחת ביוצאו מהיריד פגשו אדם ואמר לו שרוצה למכור לו סחורה יקרה במחיר זול, הסוחר התלבט כי מצד אחד אם יקנה את הסחורה לא יישאר לו להוצאות הדרך חזור כפי שרצה ויאלץ לחזור כאחד העניים, ומצד שני

¹⁴ מובא במאמרו של הרב משה לייטר בקובץ 'הדרום', חוברת ל"ז עמ' 217 הע' 10.

¹⁵ אבי רבי ישראל מרוז'ין.

¹⁶ נפטר בשנת תרצ"ג.

¹⁷ דברים ל"ב ז'.

¹⁸ חלק א' הערות לפרק י"ג.

¹⁹ בפרק י'.

²⁰ בראשית מ"ט ט"ו.

יש לו הזדמנות לקנות בזול סחורה יקרה, ובסוף החליט לקנות את הסחורה ויחזור כעני. והנמשל, שלאדם בעולם הזה מוטב לסבול קצת משום שבסופו של דבר מרויח הרבה.

ובאותו עניין כותב בספרו הנ"ל²¹ משל אחר, שהרבה אנשים באים ליריד בין חכמים בין טיפשים וכולם הולכים לאכול כל אחד באכסנייתו, ואם נשאל כל אחד למה באת, אף אחד לא יאמר כדי לאכול, ואילו לעולם הזה הרבה אנשים טועים בחושבם שבאנו לכאן כדי להתענג, וזה כוונת מאמר עקביא בן מהלאל²² דע מאין באת ולאן אתה הולך וכו'.

ובספר שמירת הלשון²³ הסביר את מאמר חז"ל ואם לא עכשיו אימתי²⁴, שמיום היריד האדם מפרנס עצמו כל השנה ואם ילך בטל ביום הזה יפסיד כל השנה. כן האדם בעולם הזה אם יתבטל – יפסיד לעד.

ובספרו ליקוטי אמרים²⁵ כותב על המשנה²⁶ התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, משל לסוחרים שנסעו ליריד וסחרו והרויחו ממון, והיה איתם אחד שלא סחר ולא הרויח כלום, ובחזור התחילו לצחוק עליו כל הסוחרים, למה לא הרווחת כלום הלא כל מי שסחר ולו הטיפש ביותר הרויח, כן כשנעלה לבית דין של מעלה לא יועילו תירוצים על זה שלא למדנו כי לא ידענו ולא הבנו.

ובספרו תורת הבית²⁷ הסביר שאין לאדם תירוצים לא ללמוד בתואנה שאביו לא לימדו או הוא לא יכול ללמוד בעצמו, כי הרי כשמגיע יריד, כל אחד מתאמץ להשיג קצת כסף בהלוואה או בשותפות כדי שירוויח, כי יודע שאם לא יעשה מאמץ, לא ירוויח ולא יהיה לו כל השנה, אותו דבר בלימוד בתורה אדם צריך לעשות מאמץ ולפחות להרוויח משהו קטן.

וכן בספר "מראה יחזקאל" לרבי יחזקאל פנט מדעש,²⁸ בדרשה לשבת שובה, מביא על המשנה²⁹ הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו', משל לאדם שנסע ליריד ולא מרויח כלום, יצא עם הפסדים של טורח ועיניו הדרך, אבל מי שכן מרויח ביריד למרות שהפסיד בהוצאות הדרך, זה לא נחשב בעיניו לצער מכיון שהרויח. כן אנחנו למרות הצער שיש לנו בכפיית התאוות למצוות, זה לא אמור להיות נחשב לצער כי אנו מרויחים.³⁰

וכן כותב גם כן בפירושו להגדה של פסח על הפיסקה: ואעבור עלייך ואראך וכו' ואומר לך בדמייך חיי וכו', שדרשו חז"ל שהכוונה היא על דם פסח ודם מילה. ובאר, שלפעמים יש לאדם איזו הנהגה טובה כמו לצום ב' וה' או ללמוד כך וכך דפים וכד', וכשר מזדמנת לפניו מצווה כמו ביקור חולים למשל, אומר לעצמו שלא רוצה לעשות את המצווה ההיא כי על ידי כך יתבטל מההנהגה שהנהיג לעצמו, שבוודאי האיש הזה לא מקיים את רצון השם אלא את רצונו האישי, וממשיל זאת, שבתחילה נהגו הסוחרים לנסוע ליריד לייפציג, ואחרי שהתחיל

²¹ חלק ב' הערות לפרק י"א.

²² אבות ג' א'.

²³ חלק ב' פרק כ"ח.

²⁴ אבות א' י"ד.

²⁵ פרק ד'.

²⁶ אבות ד' ט"ז.

²⁷ פרק י'.

²⁸ תלמיד רבי מנחם מנדל מרימנוב, נפטר בשנת תר"ה.

²⁹ אבות ב' א'.

³⁰ אותו משל הביא גם רבי צבי קינסטלכער (נפטר בשנת תשכ"ה), בספר באר צבי, והסביר על ידי זה את המשנה באבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ואם אתה עושה כן אשריך וכו' בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, שעל ידי שפחות מתענגים כאן בעולם זוכים לכל טוב למעלה.

יריד וויען, עזבו את לייפציג ונסעו לווען, ואחרי שראו שהסחורה בלייפציג יותר טובה חזרו חזרה ללייפציג, משום שאין כוונתם בנסיעה אלא כדי להרוויח כסף, כך גם כן כל כוונתנו בהנהגתנו הוא כדי לקיים את רצון ה', וכמו שמצינו שגם בברית מילה וגם בפסח מחללים שבת בשביל המצווה ובזה בחן ה' את ישראל לראות אם מקיימים את רצונו באמת.

בהקשר אחר כותב רבי שמואל בורנשטיין³¹ בספרו "שם משמואל" על הגדה של פסח, על הפיסקה: ימי חייך - העולם הזה. ושואל האם העולם הזה הוא ימי חייך והלא העולם הבא הוא ימי חייך האמיתיים, ועונה שכל תכלית ירידת הנשמה לעולם הזה היא כדי להתגבר על החומר ולנצח את המפריעים לעבודת השם, יוצא שככל שיש יותר הסתר, תגדל זכותה, כמו יריד שככל שיש בו יותר טורח מחמת ריבוי הסוחרים וסחורות, נקרא יריד טוב יותר.

ועוד בעניין פסח, כתב רבי צבי הירש פרבר³² בספרו כרם הצבי על הגדה של פסח על הפיסקה: מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר הרי זה משובח, משל לסוחרים שהיו מצוידים בסחורות שונות שנסעו ליריד, ובעברם דרך היער התנפלו עליהם שודדים וגזלו מהם את כל סחורתיהם, הסוחרים התחילו לצעוק בקול גדול עד שהגיע קולם לשומרי היער והם באו בכלי נשק והתנפלו על השודדים והוציאו מהם את הסחורות והחזירום לבעליהם הסוחרים. והנה, בזמן שצעקו לעזרה אי אפשר היה להבחין למי יש סחורה שווה ויקרה יותר מכיוון שכולם זעקו באופן שווה, אך אחר כך בזמן שקיבלו לידיהם חזרה את הסחורה, ראו את ההבדל, שהסוחרים שסחורתם היתה שווה הרבה הרבו לשבח ולהלל ולספר את נפלאות ה' על רחמיו וחסדיו שעשה עמם ובכל מקום שבאו סיפרו את סיפורם מתוך שבח והודיה, אבל אלו שסחורתם לא היתה שווה הרבה, הללו קצת ובזאת הסתפקו, כך אלו שמרבים לספר ביציאת מצרים מראים בעצמם שרכושם עתה רכוש רב ונצחי ביוצאם מהטומאה אל הקדושה, אך אלו שלא מספרים מראים בעצמם שלא יצאו כל צרכם ממצרים ועדיין קצת משוקעים בחומר.

בשם רבי שמחה בונם מפשיסחה מובא³³ משל על המשנה³⁴ כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', משל לסוחרים שנוסעים ליריד בלייפציג ממרחקים, ובדרך לנים באכסניות שונות ומיטיבים ליבם במאכלים ערבים, שהעיקר אצלם היא מטרתם הסופית וזה היריד בלייפציג ודרך אגב מיטיבים ליבם באכסניות ואם לא היו מוצאים אכסניות נאות ללון, האם לא היו נוסעים ליריד?! ללייפציג הם נוסעים מלכתחילה והאכסניות הם רק כבדרך אגב, והנמשל הוא, שהתענגות בחיים הם רק כלי עזר לדבר האמיתי, לימוד התורה והשתלמות הנפש, ודויק במילה 'דרכה' של תורה, שזה רק דרך ומעבר למקום האמיתי.

היריד כמשל להסבר מנהג

רבי יעקב אלימלך פנט³⁵ מביא בספרו זכרון יעקב הסבר ללבישת נעליים, משל לסוחר שנסע ליריד לייפציג לסחור ובדרך פגש חבר ששכנע והסית אותו שיבוא עמו לשחק במקום המשחק מאנטע קארלא³⁶, השניים שיחקו ואיבדו שם את כל כספם, כמובן שהסוחר הניסת לא יכול להביט בפני החבר המסית בהעלותו על ליבו שהחבר גרם לו עניות לו ולכל משפחתו, כמו כן

³¹ נפטר בשנת תרפ"ו.

³² רב בלונדון, הדפיס את ספרו בשנת תשמ"ג.

³³ בספר מדרש שמחה, וכן הביאו אליעזר שטיינמן בספר ילקוט משלים עמ' 109.

³⁴ אבות ו' ד'.

³⁵ רב העיר דעש, נפטר בשנת תש"ד.

³⁶ כנראה הכוונה לרובע מונטה קרלו שבנסיכות מונקו שבו יש בית הימורים-קזינו שנוסד בשנת 1863.

ידוע שהארץ בתחילת הבריאה שינתה את תפקידה והיא גרמה שהאדם ששורשו מהאדמה יחטא, לכן אנו לובשים מנעלים להפסיק בינינו לארץ לסמל על התרעומת שיש לנו על האדמה.

בהקשר הלכתי

דימוי בהקשר הלכתי, מובא³⁷ בשם רבי אברהם ישעיהו קרליץ ה"חזון איש", שבעת שהיתה גזירת גיוס בנות במדינת ישראל, שאלו אדם, אם אני מפגין ועוצרים אותי ומביאים אותי למשפט האם מותר לי לקחת עורך דין או שמא אני מחויב לומר איני מכיר בכם?, ענה לו החזון איש, בטח שמותר, משל לסוחר שנסע ליריד עם עגלה מלאה סחורה בדרך התנפלו עליו שודדים ורצו להורגו, פתאום ראה שמכיר את אחד השודדים שפעם עשה לו טובה, והוא התנפל לפניו וביקש ממנו שיכור את הטובה שעשה לו ויניחהו לנפשו, האם זה נקרא שמכיר בשודדים?, אף כאן קבוצת שודדים השתלטו כאן וקוראים לעצמם מדינה ושלטון, האם אסור לי להציל את עצמי מידיהם?.

התנצלות אישית

בספר "יערות דבש" מביא רבי יהונתן אייבשיץ³⁸, בדרשה שדרש בעשרת ימי תשובה של שנת תק"ו בעיר מיץ, מביא משל ובו משתמש ביריד כהעברת מסר אישי, שמתנצל על היותו המוכיח למרות שאינו ראוי לכך, כמו ביריד לייפציג שבאים שם סוחרים וקונים בהקפה, וביריד השני שאחר כך פורעים הקפותיהם, ובעיר אחת היו הרבה סוחרים שקנו בהקפה, והיה שם סוחר אחד שזרז והזכיר לכולם להחזיר הקפותיהם וכולם בזכותו לקחו איתם כסף ליריד השני להחזיר חובותיהם, והוא נסע לשם בלי כסף, ובהגיעו ליריד ניגש לסוחר שלו היה חייב ואמר לו שמאוד רצה להחזיר עכשיו אך אין לו כרגע ומבקש עוד ארכה ולראיה אמר לו שהוא זרז והזכיר לכולם לשלם, והסוחר הסכים לתת לו עוד זמן. כך אומר רבי יהונתן, שידוע את מיעוט ערכו וכו' אך זאת עושה שמזכיר לכולם לעשות תשובה וזכות זו אולי תעמוד לו למעלה.

ובאותו עניין של העברת מסר אישי, לצורך התרמת כספים, מסופר על הרב אברהם יצחק קוק,³⁹ שנסע פעם עם משלחת רבנים לטובת הקמת קרן לועד הישיבות בארץ ישראל ובאירופה, בהגיע תורו לנאום דיבר בתחילה כשעה על קדושת ארץ ישראל, קדושת התורה וקדושת ישראל אך לא הזכיר ולו במילה אחת את המצב הכלכלי הקשה של הישיבות, לאחר שנאם, ניגשו אנשים אל הרב קוק ואמרו לו שהוא לא הזכיר כלל את המצב הכלכלי של הישיבות ואת הצורך באיסוף כספים, וזה עלול לגרום לרפיון גדול ולהכשלת כל המגבית והוא נאלץ לעלות עוד פעם לבמה ואמר שברצונו לספר איזה סיפור, שבאחת הישיבות בליטא למדו שני בחורים הרבה שנים ביחד ונעשו ידידים טובים, אחרי כן התחתנו שניהם וגרו כל אחד בעיירה אחרת, מכיוון שהיו זקוקים לפרנסה, אך גם רצו שלא להיפרד מבחינה חברותית ולימודית, החליטו להקים שותפות בעסק, ראובן גר בעיירה שבה היתה תעשייה גדולה של דגים מלוחים, ושמעון גר בעיירה אחרת, שבה היה יריד של כל מיני מוצרים בהם גם דגים מלוחים, העסקה ביניהם היתה כזאת, ראובן ישלח מעירו דגים מלוחים לשמעון, ושמעון ימכור אותם בשוק. פעם אחת התכוננו בעיירה ליריד גדול מאוד, ושמעון היה זקוק בדחיפות לקרון שלם של דגים מלוחים, הלך שמעון ושלח לראובן מכתב דחוף, שבו כתב שאם לא יקבל

³⁷ בספר מעשה איש מאת ר' צבי יברוב חלק שלישי עמ' רמה.

³⁸ נפטר בשנת תקכ"ד.

³⁹ הרב שלמה גורן בספרו האוטוביוגרפי "בעוז ותעצמות" עמ' 70-71 שכך סיפר לו הרב קוק בעצמו.

במהירות קרון של דגים מלוחים יפסיד הרבה כסף שיכול לפרנס את שניהם תקופה ארוכה, מנהגם היה שבכל מכתב בנושא המסחר שכתבו האחד לשני, הכניסו גם דבר תורה כדי שלא ישכחו את הלימוד, כך שלקורא יהיה במה להגות ולחשוב והוא יוכל לענות על הקושיה או על התירוץ או להעיר הערות כאלה ואחרות, גם במכתב הדחוף הזה בדבר הקרון של הדגים המלוחים הוסיף שמעון איזו קושיה בדרך הלימוד שלו על סוגיה מסוימת ושלח את המכתב באקספרס. חלפו כמה ימים, והנה הגיע מכתב אקספרס מראובן. שמעון היה משוכנע שבמכתב תהיה התייחסות לעניין הדגים המלוחים - מתי יגיע הקרון, מה המחיר, איך למכור וכד', פתח שמעון את המעטפה ומצא מכתב ארוך של דברי תורה ובו ראובן עונה לו תשובה על הקושיה שנשאל אך אין זכר לדגים מלוחים. הלך מיד שמעון ושלח לראובן מברק בהול - "הרי שכחת את העיקר, את הדגים המלוחים שכחת!", הרב קוק סיים לספר את הסיפור הזה וירד מהבמה, הנמשל הובן, לגבי הכסף לועד הישיבות, שזו היתה עיקר מטרתו של הביקור והדרשה.

היריד כמשל בשיר

היריד משמש גם כמשל בשיר. בליל שמחת תורה, היה נוהג רבי מנחם מנדל שניאורסון הרבי מליובאוויטש, לערוך התוועדות, ולפעמים היה מלמד ניגונים עתיקים. בשנת תשי"ח⁴⁰, לימד ניגון עתיק על המילים: צמאה לך נפשי כמה לך בשירי⁴¹, והוסיפו עליו מילים ברוסית: עיי, טי דורין מרקו, שטא טי ידיש נא יארמרקו, ניע קופלייש, ניע פרודייש, טאלקא רוֹבִיש סווארקא.

ובתרגום לעברית:

הי, אתה מרקו הטיפש, מה אתה עושה ביריד, לא קונה, לא מוכר, רק עושה מריבות. והסביר הרבי⁴² שהעולם הזה נמשל ליריד, שכמו שביריד קונים ומוכרים סחורות כך גם לעולם הזה יורדת הנשמה שחצובה מתחת כסא הכבוד, במטרה לקנות סחורה, התאחדות עם הקב"ה, על ידי שיקנה את זה בכך שיעמוד בניסיונות העולם הזה, ולכן מגיע ה"דורין מארקו" - היצר הרע, במטרה להפריע לבן אדם ולנסות אותו. וכשהבן אדם מגיע לדרגה של "צמאה לך נפשי" - צימאון לה', רואה היצר שאין לו מה לעשות, ואז מנסה לעשות "ראביש סווארקו" - מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. וזו כוונתינו בשירה - בקשה מה', שמכיון שהגענו למצב של צימאון לה', בבקשה שיקח מאיתנו את היצר הרע, שלא יעשה מריבה בינינו.

היריד משל לעולם הבא

רבי אריה ליבוש פרנקל תאומים רב העיר זאוויכוואסט שבפולין⁴³, היה גם גביר גדול. פעם אחת הגיע אליו אחד מקרוביו לבקשת תמיכה לצורכי נישואי ביתו, אמרה לו אשתו של הרב מרת גיטל⁴⁴, משל לסוחר בהמות שגם היה קצב, שבכל פעם ששחט בהמות של אנשים היה שם את עורותיהם בגג וידע שהרויח מכל בהמה. לימים נצרך לנסוע ליריד לצורך מסחר, אך ראה שאין לו כסף להוצאות הנסיעה ליריד, ותמה לעצמו כי הרי הרויח כסף מכל הבהמות האם הכסף נגמר?! עד שנזכר שיש לו עורות על הגג, הלך ומכר את העורות ובכסף הזה

⁴⁰ תורת מנחם כרך כ"א עמ' 113.

⁴¹ תהילים ס"ג ב'.

⁴² תורת מנחם כרך כ"ב עמ' 41-45.

⁴³ אחיו של רבי ברוך פרנקל תאומים בעל ה"ברוך טעם".

⁴⁴ כך סיפרה כלתה מרת גולדה רחל וינברג מבילגוריא, כפי שמובא בספר אהל ברוך, תולדות רבי ברוך פרנקל תאומים מאת יהונתן אייבשיץ מווארשא.

שילם את הוצאות הנסיעה ליריד. והנמשל, שכל הצדקות שהאדם עושה בעולם הזה, גונז אותם לצורך עצמו לעולם הבא ועם זה יכול לבוא ליריד של מעלה.

היריד כמשל לשבירת המידות

רבי אברהם דנציג, כותב בהקדמתו לספרו זכרו תורת משה⁴⁵, תוכחה נגד המתגאים, ומסביר במשל, לעשיר גדול שהיה נותן כסף ואוכל לעניים, ורצה שיותר לא יאכלו נהמא דכיסופא, וקרא לעני אחד ונתן לו אלף דינרים שיקח אותם ליריד ויסחור בהם, ולשני נתן אלפיים דינרים ולשלישי שלושת אלפים דינרים, כפי ששיער שידעו לסחור ולהרויח, היעלה על דעתו של אחד מהם להחזיק טובה לעצמו או להתגאות במה שנתנו לו יותר מלחבירו, כי הרי לא מחמת מזגו ותכונתו נתנו לו כך, אלא כי כך החליט העשיר, וכן פשוט שלא מתגאה במה שהרויח ביריד, כי הרי לזה נשלח לשם, כדי להרויח, כן הדבר גם כן שהקב"ה שלח את האדם לעולם הזה ונתן לכל אחד שכל ומוח אחר בהבנת התורה ואם קיים והשתמש בהבנתו – עשה את רצון ה' ואין לו במה להתגאות בזה.

משל לקניית רוחניות

רבי הלל לוי מאליסוב הידוע בשם רבי הלל מפאריטש⁴⁶, רצה פעם אחת לנסוע מעירו באברויסק לשבות בלויבאוויטש אצל הרבי ה"צמח צדק", אבל זה היה כמעט בלתי אפשרי בגלל הזמן הקצר, היה שם אברך אחד שאמר לו שיש לו סוסים טובים והוא מבטיחו שיביאו למחוז חפצו, אבל בתנאי שרבי הלל לא יאריך בתפילתו בדרך כי התפילה תגזול זמן, רבי הלל הסכים ונסעו. ביום הראשון לנסיעתם, עצרו בדרך להתפלל, האברך התפלל והספיק לאכול ואילו רבי הלל עדיין עומד ומתפלל וכך עברו שעות רבות. כשגמר את תפילתו, שאל אותו האברך למה לא קיימת את התנאי?, ענה לו, כשאחד נוסע ליריד גדול כמו לייפציג לקנות סחורה מסויימת ובדרך לשם פוגש באיש אחד שיש לו סחורה כזאת באותו מחיר כביריד, אם לא יקנה את הסחורה וירצה ללכת דווקא ליריד, ייחשב כשוטה גמור, כי מה זה משנה איפה יקנה ביריד או באמצע הדרך, וכן, הסיבה שנוסעים לרבי כדי שהרבי ייתן עצות וסיוע כדי שהתפילה תהיה כמו שצריך, ומכיון שבאמצע הדרך התפילה היא כמו שצריך, צריך להיות שוטה לעזוב ולנסוע ליריד⁴⁷.

רבי דוב בער המגיד ממעזריטש⁴⁸ היה שוהה בתפילתו כמה שעות, והיה בסביבה שלו איש אחד למדן וירא-שמים ומתפלל על פי כוונות האריז"ל, ולא היה מאריך כל-כך והתפלא למה צריך כל כך להאריך. האיש ההוא היה עשיר, והיה נוסע פעם בשנה ללייפציג ושוהה שם בשביל מסחרו וחוזר לביתו ויושב כל השנה על התורה ועבודה. פעם אחת עבר לרגל מסחרו דרך מעזריטש, ונשאר שם לראות התפילה של המגיד. ונכנס אליו ושאל אותו האיש, שהרי הוא מתפלל גם כן על פי כוונות האריז"ל, ולא מאריך כל-כך בתפילה, שאל אותו המגיד, ממה הוא מתפרנס, ואמר לו שנוסע פעם בשנה ליריד ומביא סחורות שידועות לו, ומוכר אותם בעירו תיכף, ומהרויח מתפרנס. שאל אותו המגיד, ומהיכן הינך יודע שהרווחת? אמר לו: אני כותב את הסכום שהוצאתי על הסחורה וההוצאות, וכאשר אני מוכר אני כותב כמה פדיתי,

⁴⁵ קיצור להלכות שבת, בהקדמת המחבר ד"ה ונחזור לעניינו.

⁴⁶ היה מגדולי חסידים של האדמו"ר האמצעי והרבי ה"צמח צדק" מלויבאוויטש, רב מקובל ומחבר ספרים רבים כספרו הנודע "פלח הרימון" ועוד. נפטר בשנת תרכ"ד.

⁴⁷ הסיפור מובא בספר "שמועות וסיפורים" מאת ר' רפאל נחמן הכהן כרך ב' עמ' 286, סיפורים ששמעם ממקורות מוסמכים.

⁴⁸ מובא בספר "גנזי נסתרות" בחלק "אור נערב", עמ' כא-כב.

ואני מנכה הקרן וההוצאות מהסך הנפדה, ומה שנשאר הוא הריוח. אמר לו המגיד: ולמה לך לבלות זמן לנסוע על היריד ולבוא, תכתוב על הנייר את הקרן וההוצאות ותכתוב את הפדיון ותנכה הקרן וההוצאות מן הפדיון, התחיל הסוחר לצחוק ואמר לו, וכי מן הכתיבה יבוא הריוח בלא נסיעה וקניה, ובהכרח צריך לנסוע ולקנות סחורה ולבלות זמן ולמכור, ואז יוכל להיות ריוח. אמר לו המגיד: הכוונות הם גם כן כמו הסחורה, אם לא תהיה קשור בדעתך כאילו אתה שם, זה כאילו שאתה כותב את הקרן והריוח, ומזה אין שום תועלת, אבל אם תקשור נפשך שמה ויהיה שהות לקנות משהו, אז תרויח בכוונות, ולכן צריך על זה שהות זמן בעת התפילה.

רבי חיים מאיר הגר הרבי מויזניץ⁴⁹, עורר פעם⁵⁰ שלא לסמוך על שמועות, כי דרכם של אנשים לגרוע ולהוסיף כיד הדמיון הטובה עליהם, ועל זה סיפר, שיהודי אחד ניגש לרעהו וסיפר לו, ששמע שמשה נסע ליריד דנציג וקנה שם צמר והרוויח מזה עשרים אלף רובל, ענה לו חברו, שגם הוא שמע שמועה זו אך במספר שינויים: לא ליריד דנציג רק ליריד לייפיציג, לא קנה רק מכר, לא צמר אלא עצים, לא עשרים אלף אלא ארבעים אלף, לא הרוויח רק הפסיד, לא משה אלא יעקב.

⁵¹לרבי אברהם יהושע השיל בעל "אוהב ישראל" מאפטא הגיע פעם יהודי, והתאונן בפניו שאין לו פרנסה ומצבו הכלכלי בכי רע, פטרו הרבי בלא ברכה, שאל אותו היהודי, למה את פלוני הרבי בירך בפרנסה בריוח ואותי לא? ענה לו הרבי, משל לסוחר שנסע ליריד לרכוש סחורה בכדי למכרה ולהרויח, ורכש גם כן שמן למריחת גלגלי העגלות של קונוי כמתן שכר על קנייתם אצלו, לימים בא אליו אדם אחד ורצה לקנות שמן לעגלות, אמר לו הסוחר, שלא מוכר שמן, אלא כמחווה ללקוחותיו נותן להם שמן. סיים הרבי ואמר לו, זה שבא אלי כדי לקנות תורה ועבודת ה', הנני מברכו ומשפיעו פרנסה, אך ביקשת רק דברים גשמיים וזאת אין ברשותי.

ביבליוגרפיה

משניות מסכת אבות

רבי מנחם מנדל שניאורסון, תורת מנחם, ניו יורק, תשע"ד.

רבי יהונתן אייבשיץ, יערות דבש, ירושלים, תשע"ב.

רבי ישראל מאיר הכהן, שמירת הלשון, ירושלים, תשנ"ח.

רבי ישראל מאיר הכהן, ליקוטי אמרים, ירושלים, תשמ"ז.

רבי ישראל מאיר הכהן, שם עולם, ירושלים, תשכ"ד.

רבי ישראל מאיר הכהן, חומת הדת, בני ברק, תשל"ז.

⁴⁹ ידוע על שם ספרו "אמרי חיים", נפטר בשנת תשל"ב.

⁵⁰ מובא במאמרו של הרב אפרים זלמן לרנר בכתב עת "בית ויזניץ" ירחון 39 עמ' 33.

⁵¹ זאת סיפר הרב אשר יונה ויינברגר שסיפר לו רבי ישראל הגר הרבי מויזניץ בעל ה"אהבת ישראל", בעת שבא אליו ואמר לו שבא לרכוש ממנו 'דעת' והיות ומצב פרנסתו דחוק אין לו אפשרות לרכוש דעת, בתגובה סיפר לו הרבי את הסיפור, וסיים, אם באת לרכוש דעת, אשפיע לך גם פרנסה. הדברים מובאים בירחון "בית ויזניץ" 9 עמ' 44.

רבי ישראל מאיר הכהן, תורת הבית, ירושלים תשנ"ט.
רבי יחזקאל פנט, מראה יחזקאל, בני ברק, תשס"ז.
רבי שמואל בורנשטיין, שם משמואל, תל אביב, תשנ"ב.
הרב שלמה גורן, בעוז ותעצומות, תל אביב, תשע"ג.
רבי יהונתן אייבשיטץ, אהל ברוך, ירושלים, תרצ"ג.
צבי יברוב, מעשה איש, בני ברק, תש"ס.
רבי יעקב אלימלך פנט, זכרון יעקב, ברוקלין, תשי"ג.
רבי ברוך משארנקווע, ברכת כהנים, אמסטרדם, תקפ"ח.
רבי אריה ליב צינץ, קומץ המנחה, אשדוד, תש"ע.
רבי אפרים מלונטשיץ, כלי יקר, ירושלים, תשע"א.
דוד שטרן, תפקידו של המשל בספרות חז"ל, מחקרי ירושלים בספרות עברית, ירושלים, תשמ"ה.
רבי צבי קינסטליכער, באר צבי, בני ברק, תשס"ז.
שמואל דוד פרידמן, שדה צופים, ברוקלין, תשע"א.
רבי צבי הירש פרבר, כרם הצבי, לונדון, תשמ"ג.
אליעזר שטיינמן, ילקוט משלים, תל אביב, תשי"ח.
רבי שמחה בונים מפשיסחה, מדרש שמחה, ירושלים תשל"ה.
השיל קלפפיש, יהדות מזרח אירופה הגדולה והייחוד, ירושלים, תש"ן.
בנימין הרשב, שירת התחייה העברית, ירושלים, תש"ס.
רבי אברהם דנציג, זכרו תורת משה, ירושלים, תשכ"ח.
רבי אברהם דנציג, חיי אדם, ירושלים, תשכ"ח.
רפאל נחמן הכהן, שמועות וסיפורים, ירושלים, תשע"ד.
חיים אליעזר ביחובסקי, גנזי נסתרות, ירושלים, תרפ"ד.
אפרים זלמן לרנר, ירחון בית ויזניץ 39, בני ברק, תשנ"ו.
משה לייטר, קובץ הדרום ל"ז, ניו יורק, תשל"ג.
ישראל יעקב ארטן, אמת ואמונה, ירושלים, ת"ש.